

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITE YA 12

SESOTHO PUO YA LAPENG (HL)

PAMPIRI YA 2 (P2)

PUDUNGWANA 2011

MEMORANDAMO

MATSHWAO: 80

Memorandamo ona o na le maqephe a 27.

TATAISO HO BATSHWAYI:

- Maemong ao motshwayi a fumanang mohlahlobuwa a arabile dipotso tse ngata ho feta palo e behilweng, motshwayi a tshwaye feela karabo ya pele (mohlahlobuwa ha a lokele ho araba mofuta e mmedi (mofuta wa potso e telele le ya mofuta wa dipotso tse kgutshwane) ya dipotso mofuteng o le mong wa sengolwa).
- Haeba mohlahlobuwa a arabile dipotso ka bone ba tsona dithothokisong tseo a ithutileng tsona KAROLONG YA A, motshwayi a tshwaye feela dipotso tse pedi tsa pele.
- Haeba mohlahlobuwa a arabile dipotso ka bobedi ba tsona dithothokisong tseo a sa ithutang tsona KAROLONG YA A (Pakeng tsa Potso ya 5 le ya 6), motshwayi a tshwaye potso e le nngwe feela e qalang.
- Haeba mohlahlobuwa a arabile dipotso tse pedi tsa mofuta wa dipotso tse kgutshwane kapa a arabile tse pedi tsa mofuta wa dipotso tse telele KAROLONG YA B le ya C, motshwayi a tshwaye karabo ya pele, mme a tlohele ya bobedi. Athe ha a arabile dipotso ka bone ba tsona, motshwayi a tshwaye karabo ya pele ho Karolo e nngwe le e nngwe, ha feela mohlahlobuwa a arabile potso e le nngwe ya mofuta wa dipotso tse telele le e le nngwe ya mofuta wa dipotso tse kgutshwane.
- Maemong ao mohlahlobuwa a nehelaneng ka dikarabo tse pedi, ya pele e fosahetse mme ya bobedi yona e nepahetse, motshwayi a tshwaye karabo ya pele, mme a tlohele e latelang.
- Haeba mopeleto o fosahetse hoo o amang moelelo, motshwayi a fosise karabo e jwalo, empa haeba mopeleto o sa ame moelelo, karabo e jwalo e tshwauwe e nepahetse.
- *Mofuta wa potso tse telele (ya moqoqo):* Ha bolelele ba moqoqo bo le ka tlase (kgutshwane) ho palo ya mantswe e behilweng, motshwayi a se behe kotlo hobane mohlahlobuwa o se a ntse a ipehile ka mosing. Athe haeba moqoqo o le molelele haholo, motshwayi a tshwaye ho feta moedi wa palo ya mantswe a behilweng ka mantswe a 50 (mongolo o ngolwang ka ho takalatsa), mme a se tswelle pele ho tshwaya karolo e latelang.
- *Mofuta wa dipotso tse kgutshwane:* Haeba mohlahlobuwa a sa sebedisa matshwao a puo a supang qotso (di-a-bulwa le di-a-kwalwa) moo a lokelang ho qotsa, motshwayi a se behe kotlo.

KAROLO YA A: RUBRIKI YA HO LEKANYETSA POTSO E TELELE (YA MOQOQO) THOTHOKISONG

<p>RUBRIKI YA HO LEKANYETSA POTSO E TELELE (YA MOQOQO) BAKENG SA HO TSHWAYA THOTHOKISO PUO YA LAPENG MATSHWAO A 10</p>	<p>PUO Sebopeho, tlhophiso ya mehopollo le nehelano e nang le neheletsano e momahaneng e lebisang tlhalohanyong ya sehloholo (potso) ya puo, setaele, sehalo, tseo a di sebedisitseng temeng.</p>	<p>Phihlello e babatsehlang - Sebopeho se na le kgokahano e babatsehlang. - Selekela le qetelo di hlalohanyeha. - Dintlha di bopilwe ka bohlae, mme di lebisa tlhahisong ya moelelo o toma, o kgodisang. - Tshebediso ya puo, sehalo le setaele di suitsitse, mme di phehisa tlhahisong ya moelelo o kgahlisang ebile o nepahetse.</p>	<p>E kgabane - Sebopeho sa moqoqo wa hae se hlalohanyeha ka bokgabane. - Selekela le qetelo di hlalohanyeha ka bokgabane, mme di paka kutlwisiso. - Mehopollo le dintlha di a tsamaela, mme di a hlalohanyeha. - Tshebediso ya puo, sehalo le setaele di nepahetse mme di loketse sepheo. - Nehelano e entswe ka bokgabane.</p>	<p>Phihlello e ntle - Sebopeho sa moqoqo se a utlwisiseha, mme dintlha di behilwe ka tatellano. - Selekela, qetelo le diratswana tse ding di hlalohanyeha ka tsela e nang le momahano. - Dintlha di hlalohanyeha ka tsela e ntle, mme di a utlwisiseha. - Tshebediso ya puo, sehalo le setaele boholo di hlalohanyeha di sebedisitse ka tsela e nepahetseng.</p>	<p>Phihlello e mahareng - Ho na le bopaki bo seng bokae ba hore sebopeho sa moqoqo se latetswe ka tshwanele. - Moqoqo o bontsha tlhophiso e mahareng, mme kgokahano ya ditemana moqoqong ke e mahareng. - Tshebediso ya puo, sehalo le setaele di fihlella ditlhoko tsa motheho. - Popo ya diratswana boholo ke e nepahetseng.</p>	<p>Phihlello e fofo - Sebopeho se bontsha diphoso tsa moralo. - Nehelano ya dintlha ha e utlwahale, mme ha e a hlalohanyeha ka tsela e etsang tlhalohanyo. - Diphoso tsa tshebediso ya puo di totobetse. Sehalo le setaele di sebediswe ka tsela e fosahetseng, mme ha di a lokela sepheo sa ho ngola mofuta ona wa mosebetsi. - Popo ya diratswana ke e fosahetseng.</p>	<p>Karolwana feela - Sebopeho ha se a ralwa ka tshwanele, mme se nyotobetsa moelelo wa seo a lekang ho se bua. - Diphoso tsa tshebediso ya puo le ya setaele di a sitisa, mme di nyotobetsa moelelo ka hohleholhle. - Sehalo le setaele di sebedisitse ka tsela e fosahetseng, mme ha di a lokela sepheo. - Popo ya diratswana ke e fosahetseng.</p>	<p>Ha ho phihlello. - Ha ho bopaki bo lekaneng bo bontshang hore moqoqo o ngotswe ho ipapisitse le sebopeho. - Nehelano ha e bontshe hore o utlwisisa potso. - Dintlha di hlalohanyeha ka tsela e fokolang haholo, mme ditaba tsa hae ha di hlalohanyeha le letho. - Tshebediso ya puo, e a fokola, setaele le sehalo di fosahetse, mme diratswana le kgokahano ha di yo.</p>
<p>DIKAHARE Kutlwisiso ya potso, botebo ba tshekatsheko ya taba (sehlooho), Kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya thothokiso ka mabaka.</p>		<p>Kgato ya 7 80–100%</p>	<p>Kgato ya 6 70–79%</p>	<p>Kgato ya 5 60–69%</p>	<p>Kgato ya 4 50–59%</p>	<p>Kgato ya 3 40–49%</p>	<p>Kgato ya 2 30–39%</p>	<p>Kgato ya 1 0–29%</p>
<p>- O bontsha kutlwisiso e tebileng ya potso, mme dintlha tsohle di utullotswe ka botlalo le ka boqhetseke. - O arabela potso ka botlalo le ka tsela e babatsehlang. - O hlalisa dintlha tsa hae ka tsela e babatsehlang le ho di tshahetsa ka mehlala e fapaneng e hlahang thothokisong. - O bontsha kutlwisiso e tebileng le e babatsehlang ya sengolwa sa mofuta ona mmoho le sa thothokiso.</p>	<p>Kgato ya 7 Phihlello e babatsehlang 80–100%</p>	<p>8–10</p>	<p>7–7 ½</p>	<p>6–6½</p>				

DIKAHARE		Kgato ya 7	Kgato ya 6	Kgato ya 5	Kgato ya 4	Kgato ya 3	Kgato ya 2	Kgato ya 1
<ul style="list-style-type: none"> - O bontsha kutlwisiso e tebileng ya potso ka tsela e kgabane, mme dintlha tsohle di utullotswe ka botlalo. - O araba potso ka botlalo le ka tsela e babatsehang. - O nehelana ka dintlha tse utlwalang tsa mefuta e fapaneng, mme o di tshhetsa ka tshwanelo ho hlaha thothokisong. - O bontsha kutlwisiso e babatsehang ya mofuta ona wa sengolwa, esita le ya thothokiso. 	Kgato ya 6 E kgabane 70-79%	7½-8½	7-8	6½-7½	6-7			
<ul style="list-style-type: none"> - O bontsha kutlwisiso e tebileng mme o hlalosa potso hantle ka tsela e kgabane. - Dikarabo tsa hae di a utlwalala. - Tse ding tsa dintlha tseo di hlalositse di na le moko, leha e se dintlha kaofela tse tshheditsweng ka tshwanelo. - O bontsha kutlwisiso e ntle ya sengolwa le ya thothokiso. 	Kgato ya 5 Phihlelo e ntle 60-69%	7-8	6½-7½	6-7	5½-6½	5-6		
<ul style="list-style-type: none"> - O bontsha kutlwisiso e mahareng ya potso leha sa utulla dintlha tsohle ka botlalo. - Tse ding tsa dintlha di tshhetsa karabo ya hae ka tshwanelo. - Boholo ba tse ding tsa dintlha tsa hae di tshheditswe, leha bopaki e se bo kgodisang hakaalo. - O bontsha kutlwisiso e mahareng ya sengolwa le ya thothokiso. 	Kgato ya 4 Phihlelo e mahareng 50-59%		6-7	5½-6½	5-6	4½-5½	4-5	

<p>- O bontsha boiteko bo seng bokae ba ho araba potso. - O bontsha kutlwisiso e sa tebang hakaalo ya ho araba se botswang. - Dintlha tsa hae ha di kgodise hakaalo, mme tiisetso e a fokofokola ho tswa thothokisong. - O bontsha kutlwisiso e thekethekeselang ya mofuta wa sengolwa le ya thothokiso.</p>	<p>Kgato ya 3 Phihlelo e fofo 40–49%</p>			<p>5–6</p>	<p>4½–5½</p>	<p>4–5</p>	<p>3½–4½</p>	<p>3–4</p>
<p>DIKAHARE</p>		<p>Kgato ya 7</p>	<p>Kgato ya 6</p>	<p>Kgato ya 5</p>	<p>Kgato ya 4</p>	<p>Kgato ya 3</p>	<p>Kgato ya 2</p>	<p>Kgato ya 1</p>
<p>- Kutlwisiso ya hae ya potso e bonahala e fokola haholo. - O tsamaya a phetapheta dintlha, mme ka nako e nngwe o tswile lekoteng. - Dintlha tsa hae ha di bontshe kutlwisiso e tebileng, mme ha di tshhehetswe ho tswa thothokisong. - Kutlwisiso ya hae ya sengolwa le thothokiso ke tse fokolang haholo.</p>	<p>Kgato ya 2 Karolwana feela 30–39%</p>				<p>4–5</p>	<p>3½–4½</p>	<p>3–4</p>	<p>1–3½</p>
<p>- Karabo e bontsha e na le kamano le potso, empa ho thata ho utlwisisa seo a se hlalolang. - Leha karabo tsa hae di na le kamano e itseng le potso, dintlha tsa hae ha di utlwisisese. - O etsa boiteko bo fokolang ba ho araba potso, empa dintlha tsa hae di hloka tshhehetso ho tswa thothokisong. - Kutlwisiso ya hae ke e fokolang haholo ya sengolwa mmoho le ya thothokiso.</p>	<p>Kgato ya 1 Ha ho phihlelo 0–29%</p>					<p>3–4</p>	<p>1–3½</p>	<p>0–3</p>

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO**POTSO YA 1: Ba ile, ba ile – RM Ramathe****DITAELO HO BATSHWAYI:**

Motshwayi a bale nehelano ya mohlahlobuwa e lokelang ho hlahiswa sebopelong sa moqoqo. Moqoqo o lokela ho arabela potso e itshetlehleng thothokisong e hlahisitsweng. Motshwayi a tadime makgetha ana a mabedi a latelang ha a tshwaya moqoqo ona:

- Dikahare
- Tshebediso ya puo

- **Dikahare**

Kutlwisiso ya potso; botebo ba tshekatsheko ya ditaba (sehlooho), kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya taba ka mabaka (a itshetlehleng thothokisong e botsitsweng). Bakeng sa dikahare motshwayi a tadime dintlha tse latelang nehelanong ya mohlahlobuwa (ela hloko hore dintlha di ke ke tsa behwa ka tatellano e hlahellang mona):

Dintlha tsa bonono tse fumanwang mona ke tsena:

- Thothokiso ena ke **kodiamalla**. Sethothokisi se a lla se llela ba seng ba le siyo lefatsheng le ka kwano.
- Moleng wa 1 le wa 2 re fumana **lehokela /neeletsano (neheletsano)/hlaahlela/ phetapheto ya mantswe e tshekalletseng** e bopilweng ka mantswe ana '**re setse**' mme sebetsa sena sa bothothokisi re boela re kopana le sona moleng wa 5 le 6 ka ona mantswe ao. Molemo wa sona ke ho ntshetsa pele mohopolo o qholoditsweng molathothokisong o ka hodimo le ho hokahanya mela ya thothokiso.
- Moleng wa 7 re fumana **kgonyetso**. Yona e bopilwe ka '**Fela**'. Lentswe lena le honyeditswe ka ho tlohellwa ha sehlongwapele Se-. Mantswe a mang a re bopelang kgonyetso ke ana a latelang: mola 4 'fifi'; mola 8 'fatsheng'; mola 10 'Nyeloi'; mola 16 'Fate' le mola 18 'bopong'. Mosebetsi wa sebetsa sena sa bothothokisi ke ho fokotsa bolelele ba dinoko tsa lentswe le ho eketsa sefutho/ sekgahla/ lebatama la lentswe.
- Meleng ya 5 le 20 re fumana **sejura/kgefutsohare/molakgefutso**. Kgefutsohare e bonahala ka letshwao la ho bala ka hara mola. Yona e:
 - o thusa ho lekalekanya moelelo wa mantswe a tlang pele ho yona le a e latelang,
 - o katla morethetho wa thothokiso,
 - o fokotsa bolelele ba molathothokiso.
- Qalong ya mela ya 13 le 14, 18 le 19 re fumana **hlaahlela e qalang/ phetapheto e tsepameng ya mantswe/neheletsano**. Mosebetsi wa sebetsa sena sa bothothokisi ke ho hokahanya mela ya thothokiso.
- Meleng ya 8, 15, 19 re fumana tatellano e sa tlwaelehang ya mantswe. Tatellano ena e bitswa **anastrofi** mme e sebediswa ka sepheo sa ho hatella le ho natefisa thothokiso.
- Meleng ya 2 le ya 3 re fumana **phetapheto ya moelelo**. Sena se bopilwe ka tshebediso ya mantswe a hlalosang ntho e le nngwe. Mantswe a sebedisitsweng ke ana a latelang: '**otlwa**', '**tulwa**', '**tujwa**'. Mosebetsi wa phetapheto ena ke ho hatella/sidilella/toboketsa/ matlafatsa mohopolo o jerweng ke mantswe ao.

- Moleng wa 15 re fumana **lebithommarane/lebithohokwa** le bopilweng ka lentswe lena '**Teduputswa**' mme le sebedisetswa ho eketsa sefutho/lebatama la lentswe le ho fokotsa bolelele ba molathothokiso. Lona lentswe leo le ka boela la sebediswa hape e le lentswe lekgoledi.
- Qalong ya temanathothokiso ka nngwe ho sebedisetswe mantswa ana 'Di ile, Ba ile, Ba ile mme sena se re bopela lehlaso – bohlokwa ba lehlaso ke ho hatella/toboketsa/sidilella mohopolo le ho natefisa thothokiso. Le bile le fana ka morethetho thothokisong.
- Moleng wa 20: e hlahiswang ke mantswa '*Re kganathetse madi, re tlamuretse mahlwele*'.
- Moleng wa 20: re boetse re fumana phetapheto ya moelelo ka tshebediso ya mantswa '*tlamuretse le kganathetse*'

- **Tshebediso ya Puo**

Sebopeho, tlhophiso ya mehopolo le nehelano e nang le neheletsano e momahaneng e lebisang tlhalohanyong ya sehlooho mmoho le puo, setaele le sehlo tse sebedisitsweng ka nepo temeng.

- **Mohlahlobuwa a abelwe matshwao tjena bakeng sa puo:**

Motshwayi a bale karabo kaofela, mme a bontshe ka letshwao ($\sqrt{\quad}$) dintlheng karabong yohle, mme moo mohlahlobuwa a fositseng teng motshwayi a bontshe ka letshwao (**X**)

Ho elwe hloko hore nehelano e lokela ho hlahiswa sebopehong sa moqoqo, mme sena se bolela hore nehelano e lokela ho ralwa ka tsela ya hore ho be le selelekela, mmele o bopilweng ka diratswana le qetelo. Leha nehelano e radilwe ka tsela ena, moqoqo o tlameha ho hlahiswa ka tsela e supang kgokahano.

Ha motshwayi a se a badile nehelano ya mohlahlobuwa, a abele mohlahlobuwa matshwao. Matshwao a ajwa ka ho sebedisa ruburiki e leqepheng le latelang. Tekanyetso e etswa ka ho beha kapa ho bekga mosebetsi (nehelano) wa mohlahlobuwa kगतong e itseng (ho tloha ho Kgato ya 1 ho isa ho Kgato ya 7) ruburiking. Kgato e nngwe le e nngwe e na le tlhaloso, mme tlhaloso e itshetlehile makgetheng ana a mabedi e leng, **dikahare** le **tshebediso ya puo**. Motshwayi a ele hloko hore kgato eo a e kgethileng ha a lekanyetsa, tlhaloso ya yona e lokela ho tsamaelana le mosebetsi (ditaba) wa mohlahlobuwa ya lekanyetswang. Matshwao a bontshitswe qetellong ya kgato e nngwe le e nngwe.

Qetellong ha motshwayi a se a nehelana ka matshwao a sebedise tataiso ena e latelang:

Dikgutsufatso

Dik.= Dikahare

TP = Tshebediso ya puo

Kg = Kgato

Sekala sa tekanyetso

$$\begin{array}{l} \text{Dik : Kg} \\ \text{TP: Kg} \end{array} \left. \begin{array}{l} \text{---} \\ \text{---} \\ \text{---} \end{array} \right\} \text{Matshwao =}$$

POTSO YA 2: Ke a itshola – TJ Mahapa

- 2.1 Ke melathothokiso ya 3, 4, 5, 7, 10 le 11 ✓ (2)
- 2.2 Ho fokotsa bolelele/ba lentswe kapa mola le ho eketsa sefutho/ sekgahla/ lebatama la lentswe. ✓✓ (2)
- 2.3 Phetapheto ya mantswa e rapameng (o nwele)/phetapheto ya mantswa. Phetapheto ya moelelo (parafini le sepiriti di tukisa mollo).✓ (1)
- 2.4 Ke ho toboketsa kapa ho matlafatsa seo sethokhokisi se buang ka sona. ✓✓ (2)
- 2.5 B/ makatswa ke ho hloka nnete ha moahisane wa sona.✓ (1)
- 2.6 Sethothokisi se liswa ke hobane se ile sa thusa moahisane wa sona, empa kajeno moahisane eo o se a se etsa hampe. ✓✓ (2)
(Mohopololo wa sehlooho ke ho hloka nnete ha moahisane)
- [10]**

POTSO YA 3: Majakane – T Leballo

- 3.1 Ke ya tomatso/phoqa/sesomo. Sethothokisi se utlwahala eka se a rorisa athe se a phoqa. ✓✓ (2)
- 3.2 Ke batho bao e leng badumedi ba tumelo ya Sekreste/badumedi ba nkileng tumelo ya batho ba bang/Makatoliki/Maroma. ✓✓ (2)
- 3.3 Ke phetapheto ya sebopelo. Mosebetsi wa phetapheto ena ke ho hatella/sidilella/toboketsa/matlafatsa mohopolo o jerweng ke mantswa ao/ Ho bopa morethetho o tshwanang thothokisong /Ho fa thothokiso morethetho/ phetapheto ya mantswa/e tsepameng. ✓✓ (2)
- 3.4 Ho dumella mola oo wa 14 ho kena ka ho lokoloha moleng o latelang le ho potlakisa morethetho wa thothokiso/mohopolo o hlahelang moleng o ka hodimo ntshetswa pele moleng o latelang/ ✓✓ (2)
(haeba mohlalobuwa a itse ha ho mokgabisopuo, a fuwe matshwao)
- 3.5 Qotso ena e hlalosa hore batho bao e leng badumedi ba na le dipha tse kang tsa ho hloka kgotso, ho ba le boikaketsi le ho nyefola mme ba nahana hore bona ha ba na tsona dipha tseo, ba a halalela. ✓✓ (2)
(Mohopololo wa sehlooho ke ho re Bakreste (badumedi) ba iketsa eka ha ba na diphoso empa ba ntse ba tshwana le batho ba bang)
- [10]**

POTSO YA 4: Mmadiberwane – T Leballo

- 4.1 Thabadimahlwa. Le sebedisetswa ho eketsa sefutho/lebatama la lentswe le ho fokotsa bolelele ba molathothokiso/ palo ya mantswe. √√ (2)
- 4.2 Anastrofi √ (1)
- 4.3 Mosebetsi wa phetapheto ena ke ho hatella/sidilella/toboketsa/matlafatsa mohopolo o jerweng ke mantswe ao./Ho bopa morethetho o tshwanang thothokisong/Ho fa thothokiso morethetho.√√ (2)
- 4.4 Molaphollatsi/enjambamente/molamotjetje/molatswelli/pholletso√
Ho dumella mola oo wa 3 ho kena ka ho lokoloha moleng o latelang/ Se boletsweng pele, se tswela pele moleng o latelang/ ho potlakisa morethetho wa thothokiso. √√ (2)
- 4.5 theka √ (1)
- 4.6 Temanathothokiso ena e hlalosa hore Mmadiberwane e ne e le tjhobolo ya mosadi mme o ne a tshajwa ke batho a bile a le matla. √√
(Mohopolo wa sehlooho ke ho re mosadi enwa o ne a rata ntwa) (2)

[10]**POTSO YA 5: Ngwana Lehlaswa – KE Ntsane****DITAELO HO BATSHWAYI:**

Motshwayi a bale nehelano ya mohlalobuwa e lokelang ho hlahiswa sebopelong sa moqoqo. Moqoqo o lokela ho arabela potso e itshetlehileng thothokisong e hlahisitsweng. Motshwayi a tadime makgetha ana a mabedi a latelang ha a tshwaya moqoqo ona:

- Dikahare
- Tshebediso ya puo
- **Dikahare**
 - Kutlwisiso ya potso; botebo ba tshekatsheko ya ditaba (sehlooho), kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya taba ka mabaka (a itshetlehileng thothokisong e potsong). Bakeng sa dikahare motshwayi a tadime dintlha tse latelang nehelanong ya mohlalobuwa (ela hloko hore dintlha di ke ke tsa behwa ka tatellano e hlahellang mona):
 - **Dintlha tsa bonono tse fumanwang mona ke tsena:**
 - Thothokiso ena ke ya **phoqo/tomatso** sethokhokisi se utlwahala eka se a rorisa athe se a phoqa.
 - Molathothokisong wa 1 re fumana **lebitsomamarane/lebitsohokwa** e leng 'Taumoholo' Sena se sebedisetswa ho eketsa sefutho/lebatama la lentswe le ho fokotsa bolelele ba dinoko tsa lentswe.
 - Molathothokisong wa 5 re fumana sekapuo sa **tshwantshiso/thehello**.
 - Melathothokisong ya 4, 5, 7, 8, re fumana **kgonyetso** mme yona e sebedisetswa ho eketsa sefutho/lebatama la lentswe le ho fokotsa bolelele ba dinoko tsa mantswe. Kgonyetso ena re e fumana mantsweng ana: 'hlanya bakeng sa lehlanya'; 'katana bakeng sa dikatana'; 'tlotlo bakeng sa letlotlo'; 'lapeng bakeng sa lelapeng'; le 'ngwanenwa bakeng sa ngwana enwa'

- Molathothokisong wa 9 re fumana ***molamotjetje/molaphollatsi/enjambamente***. Sena se iponahatsa ka ho hlokeha ha letshwao la ho bala qetellong ya molathothokiso o ka hodimo mme mola oo wa 9 o kena ka ho otloloha moleng wa 10. Molathothokiso oo o kena ka ho otloloha ho mola o latelang mme bohlokwa ba ona ke ho potlakisa morethetho wa thothokiso.
- Melathothokisong ya 13 le 14; 17 le 18 re fumana ***phetapheto ya mantswe e tshekaletseng***, e bopilweng ka mantswe ana 'a botsa' le 'batho re'. Sena re se bitsa ***lehokela*** mme molemo wa sona ke ho ntshetsa pele mohopolo o qholoditsweng molathothokisong o ka hodimo le ho hokahanya mela ya thothokiso.
- Moleng wa 7 re fumana ***lebotsi***. Mona sethothokisi se botsa potso eo se seng se ntse se tseba karabo ya yona. Hona se ho etsa ka sepheo sa ho imakatsa kapa hona ho phoqa.
- Qalong ya mela ya 7 le 8, re fumana ***hlaahlela e qalang/ phetaphetho ya mantswe e tsepameng/neheletsano*** e bopilweng ka mantswe ana 'tlotlo' Mosebetsi wa sebetsa sena sa bothothokisi ke ho hokahanya mela ya thothokiso.
- Molathothokisong wa 5 re fumana ***tarakanyo*** e botjwang ka mantswe ana 'katana le kgauta'. E matlafatsa moelelo wa ho re ho ngwanenwa tjelete ha se letho.
- **Tshebediso ya Puo**
Sebopeho, tlhophiso ya mehopolo le nehelano e nang le neheletsano e momahaneng e lebisang tlhalohanyong ya sehlooho mmoho le puo, setaele le sehlo tse sebedisitsweng ka nepo temeng.

Mohlahlobuwa a abelwe matshwao tjena bakeng sa puo:

Motshwayi a bale karabo kaofela, mme a bontshe ka letshwao (✓) dintlheng karabong yohle, mme moo mohlahlobuwa a fositseng teng motshwayi a bontshe ka letshwao (X)

Ho elwe hloko hore nehelano e lokela ho hlahiswa sebopehong sa moqoqo, mme sena se bolela ho re nehelano e lokela ho ralwa ka tsela ya hore ho be le selelekela, mmele o bopilweng ka diratswana le qetelo. Leha nehelano e radilwe ka tsela ena, moqoqo o tlameha ho hlahiswa ka tsela e supang kgokahano.

Ha motshwayi a se a badile nehelano ya mohlahlobuwa, a abele mohlahlobuwa matshwao. Matshwao a ajwa ka ho lekanyetsa nehelano ya mohlahlobuwa. Motshwayi o lokela ho sebedisa ruburiki e leqephele le latelang bakeng sa ho aba matshwao. Tekanyetso e etswa ka ho beha kapa ho bekga mosebetsi (nehelano) wa mohlahlobuwa ka ho o beha kगतong e itseng (ho tloha ho Kgato ya 1 ho isa ho Kgato ya 7) ruburiking. Kgato e nngwe le e nngwe e na le tlhaloso, mme tlhaloso e itshetlehile makgetheng ana a mabedi e leng, ***dikahare*** le ***tshebediso ya puo***. Motshwayi a ele hloko hore kgato eo a e kgethileng ha a lekanyetsa, tlhaloso ya yona e lokela ho tsamaelana le mosebetsi (ditaba) wa mohlahlobuwa ya lekanyetswang. Matshwao a bontshitswe qetellong ya kgato e nngwe le e nngwe.

Qetellong ha motshwayi a se a nehelana ka matshwao a sebedise tataiso ena e latelang:

Dikgutsufatso

Dik= Dikahare

P = Tshebediso ya puo

Kg = Kgato

Sekala sa tekanyetso

Dik : Kg _____ }
 P: Kg _____ } Matshwao =

[10]**POTSO YA 6: Ngwana Lehlaswa – KE Ntsane**

- 6.1 Ke ya tomatso/phoqo/. Sethothokisi se utlwahala eka se a rorisa athe se a phoqa. Tokodiso/e hlahosang ditaba tsa ngwana wa lehlaswa di phethilwe/hlahositswe ho ya kamoo di etsahetseng kateng $\sqrt{\sqrt{\quad}}$ (2)
- 6.2 Kgonyetso (katana) E sebedisetswa ho eketsa sefutho/lebatama la lentswe le ho fokotsa bolelele ba dinoko tsa mantswe/Ho hatella seo a buang ka sona/Ho natefisa puo
Tarakano E matlafatsa moelelo wa ho re ho ngwanenwa tjhelete ha se letho.
- Kapa
- Ke tshwantshiso/thehello/Ho rehella dikatana (tjhelete) tseo ngwana lehlaswa a nang le tsona le kgauta. $\sqrt{\sqrt{\quad}}$ (2)
- 6.3 Molathothokiso wa 7/Tlotlo ngwana o tla le ja kae? $\sqrt{\quad}$ (1)
- 6.4 1 le 2 (a kgaphola) 11 le 12 (a tshwara) 13 le 14 (a botsa) 17 le 18 (batho re) $\sqrt{\quad}$ (1)
- 6.5 Ho dumella mola oo wa 9 ho kena ka ho lokoloha moleng o latelang/ Se boletsweng pele, se tswela pele moleng o latelang/ ho potlakisa morethetho wa thothokiso $\sqrt{\sqrt{\quad}}$
[tshwaya karabo e le nngwe ya tsena] (2)
- 6.6 Ngwana lehlaswa o ile a kopa mafa a hae ho ntatae mme a tloha lapeng ho ya metseng e hole moo a ileng a senya mafa ao a hae teng $\sqrt{\sqrt{\quad}}$ (2)
- (mohopolo wa sehlooho ke hore ngwana lehlaswa o ile a batla tjhelete yohle ya hae, mme a ya iphelela bophelo ba hae moo a ilenga ya teng) **[10]**

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B LE YA C: RUBRIKI YA HO LEKANYETSA POTSO E TELELE (YA MOQOQO) PADING LE TERAMENG – MATSHWAO A 25

(Ela hloko hore matshwao ha a tshwane pakeng tsa a dikahare le a sebopeho le tshebediso ya puo)

DIKGATO LE KABO YA MATSHWAO		DIKAHARE: Matshwao a 15		SEBOPEHO LE TSHEBEDISO YA PUO: Matshwao a 10
		Kutlwisiso ya potso. Botebo ba tshekatsheko ya taba (sehlooho), Kutlwisiso le nnetefatso (tiisetso) ya ntlhakemo ka mabaka a hlahang sengolweng.		Sebopeho, tlhophiso ya mehopolole le nehelano e nang le neheletsano e momahaneng e lebisang tlhalohanyong ya sehlooho (potso) mmoho le puo, setaele le sehalo tse sebedisitsweng temeng.
Kgato ya 7 80–100%	Phihlollo e babatsehang Matshwao a: 12–15	<ul style="list-style-type: none"> - O bontsha kutlwisiso e tebileng ya potso, mme dintlha tsohle di utullotswe ka botlalo le ka boqhetsheke. - O arabela potso ka botlalo le ka tsela e babatsehang. - O hlalisa dintlha tsa hae ka tsela e babatsehang le ho di tshahetsa ka mehlala e fapaneng e hlahang sengolweng. - O bontsha kutlwisiso e tebileng le e babatsehang ya mofuta ona wa sengolwa. 	Phihlollo e babatsehang Matshwao a: 8–10	<ul style="list-style-type: none"> - Sebopeho se na le kgokahano e babatsehang. - Selekela le qetelo di hlalishitswe ka tsela e babatsehang. - Dintlha di bopilwe ka bohale, mme di lebisa tlhahisong ya moelelo o toma, o kgodisang. - Tshebediso ya puo, sehalo le setaele di sutsitse, mme di phehisa tlhahisong ya moelelo o kgahlisang e bileng o nepahetse.
Kgato ya 6 70–79%	Phihlollo e kgabane Matshwao a: 11	<ul style="list-style-type: none"> - O bontsha kutlwisiso e tebileng ya potso ka tsela e kgabane, mme dintlha tsohle di utullotswe ka botlalo. - O araba potso ka botlalo le ka tsela e babatsehang. - O nehelana ka dintlha tse utlwalahalang tsa mofuta e fapaneng, mme o di tshahetsa ka tshwaneho ho hlahang sengolweng. - O bontsha kutlwisiso e babatsehang ya mofuta ona wa sengolwa. 	Phihlollo e kgabane Matshwao a: 07	<ul style="list-style-type: none"> - Sebopeho sa moqoqo wa hae se hlalishitswe ka bokgabane. - Selekela le qetelo di hlalishitswe ka bokgabane, mme di paka kutlwisiso. - Mehopolole le dintlha di a tsamaelana, mme di a hlalohanyeha. - Tshebediso ya puo, sehalo le setaele di nepahetse mme di loketse sepheo. - Nehelano e entswe ka bokgabane.
Kgato ya 5 60–69%	Phihlollo e ntle Matshwao a: 9–10	<ul style="list-style-type: none"> - O bontsha kutlwisiso e tebileng mme o hlalosa potso hantle ka tsela e kgabane. - Dikarabo tsa hae di a utlwalahala. - Tse ding tsa dintlha tseo a di hlalishitseng di na le moko, leha e se dintlha kaofela tse tshahetsweng ka tshwaneho. - O bontsha kutlwisiso e ntle ya mofuta ona wa sengolwa. 	Phihlollo e ntle Matshwao a: 06	<ul style="list-style-type: none"> - Sebopeho sa moqoqo se a utlwalahala, mme dintlha behilwe ka tatellano. - Selekela, qetelo le diratswana tse ding di hlalishitswe ka tsela e nang le momahano. - Dintlha di hlalishitswe ka tsela e ntle, mme di a utlwalahala. - Tshebediso ya puo, sehalo le setaele boholo di hlalilla di sebedisitswe ka tsela e nepahetseng.
Kgato ya 4 50–59%	Phihlollo e mahareng Matshwao a: 8	<ul style="list-style-type: none"> - O bontsha kutlwisiso e mahareng ya potso leha a sa utulla dintlha tsohle ka botlalo. - Tse ding tsa dintlha di tshahetsa karabo ya hae ka tshwaneho. - Boholo ba tse ding tsa dintlha tsa hae di tshahetswe, leha bopaki e se bo kgodisang hakaalo. - O bontsha kutlwisiso e mahareng ya mofuta ona wa sengolwa. 	Phihlollo e mahareng Matshwao a: 05	<ul style="list-style-type: none"> - Ho na le bopaki bo seng bokae ba hore sebopeho sa moqoqo se latetswe ka tshwaneho. - Moqoqo o bontsha tlhophiso e mahareng, mme kgokahano ya ditemana moqoqong ke e mahareng. - Tshebediso ya puo, sehalo le setaele di fihlella ditlhoko tsa motheho. - Popo ya diratswana boholo ke e nepahetseng.
Kgato ya 3 40–49%	Phihlollo e fofo Matshwao a: 6–7	<ul style="list-style-type: none"> - O bontsha boitekoko bo seng bokae ba ho araba potso. - O bontsha kutlwisiso e sa tebang hakaalo ya ho araba se botswang. - Dintlha tsa hae ha di kgodise hakaalo, mme tiisetso ke e fokofokolang ho tswa sengolweng. - O bontsha kutlwisiso e thekethekeselang ya mofuta wa sengolwa. 	Phihlollo e fofo Matshwao a: 04	<ul style="list-style-type: none"> - Sebopeho se bontsha diposo tsa moralo. - Nehelano ya dintlha ha e utlwalahale, mme ha e a hlalishwa ka tsela e etsang tlhalohanyo. - Diposo tsa tshebediso ya puo di totobetse. Sehalo le setaele di sebediswa ka tsela e fosahetseng, mme ha di a lokela sepheo sa ho ngola mofuta ona wa mosebetsi. - Popeho ya diratswana ke e fosahetseng.

Kgato ya 2 30–39%	Phihlelo e karolwana feela Matshwao a: 5	<ul style="list-style-type: none"> - Kutlwisiso ya hae ya potso e bonahala e fokola haholo. - O tsamaya a phetapheta dintlha, mme ka nako e nngwe o tswile lekoteng. - Dintlha tsa hae ha di bontshe kutlwisiso e tebileng, mme ha di tshhehetswe ho tswa sengolweng. - Kutlwisiso ya hae ya sengolwa ke e fokolang haholo. 	Phihlelo e karolwana feela Matshwao a: 03	<ul style="list-style-type: none"> - Sebopeho ha se a ralwa ka tshwanelo, mme se nyotobetsa moelelo wa seo a lekang ho se bua. - Diphoso tsa tshbediso ya puo le ya setaele di a sitisa, mme di nyotobetsa moelelo ka hohleholhle. - Sehalo le setaele di sebedisitswe ka tsela e fosahetseng, mme ha di a lokela sepheo. - Popo ya diratswana ke e fosahetseng.
Kgato ya 1 0–29%	Ha ho phihlelo. Matshwao a: 0–5	<ul style="list-style-type: none"> - Karabo e bontsha e na le kamano le potso, empa ho thata ho utlwisisa seo a se hlalolang. - Leha karabo tsa hae di na le kamano e itseng le potso, dintlha tsa hae ha di utlwisisehe. - O etsa boiteko bo fokolang ba ho araba potso, empa dintlha tsa hae di hloka tshhehetswe ho tswa sengolweng. - Kutlwisiso ya hae ya mofuta ona wa sengolwa ke e fokolang haholo. 	Ha ho phihlelo. Matshwao a: 0–2	<ul style="list-style-type: none"> - Ha ho bopaki bo lekaneng bo bontshang hore moqoqo o ngotswe ho ipapisitswe le sebopeho. - Nehelano ha e bontshe hore o utlwisisa potso. - Dintlha di hlaliswa ka tsela e fokolang haholo, mme ditaba tsa hae ha di hlalohanyehe le letho. - Tshbediso ya puo, e a fokola, setaele le sehalo di fosahetse, mme diratswana le kgokahano ha di yo.

Matshwao a ka sebediswang bakeng sa ho tshwaya:

Makgetha a tekanyetso	Matshwao	Senotlolo
Dikahare	15	Dik. =
Sebopeho le Puo	10	S/P =
Matshwao ohle	25	

POTSO YA 7: BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla

- **Selelekela**

Baphetwa ke batho ba boiqapelo bao mongodi a ba sebedisang ho fetisa molaetsa wa pale ya hae ka bona. Mabitso a baphetwa le ona ke a boiqapelo feela diketso tsa bona di lokela ho ba tse kgolwehang, tse ka etswang ke batho ba nnete ba phelang le ha e le tsa boiqapelo.

- **Mophetwa wa sehlooho**

Mophetwa wa sehlooho ke eo re tsebiswang yena ho tloha qalong ya buka ho fihla qetellong ya yona. Ke eo e reng ha a ka nyamela kapa a hlokahala, sengolwa sa rona se tla fihla pheletsong ka ha diketsahalo tsa padi yohle di itshetlehile ka yena.

Mophetwa wa sehlooho pading ya "*Botsang Lebitla*" ke Tsietsi. Selelekeleng sa padi ena, re tsebiswa ka ngwana wa lesea ya ileng a phonyoha ka sobana la nale kotsing ya koloi, moo ho ileng ha hlokahala ba lelapa labo kaofela. Ngwana enwa re kopana le yena phupung ya batswadi le bana babo, feela ha a tsebe se etsahalang kaha o kgwedi di tharo feela. Ngwana enwa o ile a hodiswa ke rangwanae Kotsi le mohatsae Mmamasolomane. Lebitso la hae la tswalo ke Kgauho Molakolako feela ba ha Kotsi ba ile ba mo fetola lebitso ba mo reha Tsietsi Molapo.

Tsietsi o ile a hodiswa bohase, a sotlwa ke ba ha rangwanae. Tsohle tse mpe tse neng di etsahala ho ne ho thwe ke yena ya di entseng ebile le batho ba mo etseletsa. Ha a se a holahodile o ile a botsa nkgono Mantsoteng hore ebe ba ha Kotsi e fela e le batswadi ba hae na. Qetellong o ile a fumana nnete ya ditaba, mme sena se ile sa etsa hore a be le moya wa boiphethetso. O ile a ya lebitleng la batswadi ba hae ho ya ikgodisa hore efela yena e le wa ha Molakolako. A thaothwa ke leboho la sesole le ileng la mo kwetlisa mme mohlang a kgutlang sesoleng moo o kgutlile a le mabifi a batla mafa a hae ha rangwanae, empa rangwanae a hana ka tsona.

O ile a ratana le Mohanuwa ya ileng a mo etsetsa mathaithai ka ho ratana le Makgaola, yaba ba a arohana. Qetellong o ile a ratana le Tseleng mme ka bobedi ba ile ba etsa dikgolo. Ba ne ba nkela batho ding tsa bona ebile ba ile ba etsa dintho tse ngata tse sa thabiseng. Qetellong Tseleng o ile a bolauwa ke lemulwana la Mohanuwa. Ka mora lefu la Tseleng Tsietsi o ile a ikana hore o tla phetetsa lefu la Tseleng, mme o tla bolaya e mong le e mong ya bileng le seabo lefung leo. O ile a nka lesea leo ba neng ba se ba na le lona le Tseleng a le isa ha ntatemoholo Ramabanta. A tswela pele ho bolaya bohle ba ileng ba mo utlwisisa bohloko ka ho bolaya moratuwa wa hae. Mohla a neng a bolaile motho wa ho qetela, o ile a inehela hore mapolesa a mo tshware.

- **Mohanyetsi/molwantshi wa mophetwa wa sehlooho**

Mosebetsi wa mohanyetsi ke ho lwantshana kapa ho hanyetsana le mophetwa wa sehlooho. Ka ho fetisisa, molwantshi o lokela ho thibela mophetwa wa sehlooho hore a se ke a atleha bophelong. Boteng ba mophetwa enwa wa mohanyetsi/molwantshi, bo etsa hore pale e tswela pele. Ke yena ya thusang ho etsa hore bophelo ba mophetwa wa sehlooho bo rarahanane bo be matswedintswewe. Ka baka la boseaqheme ba hae, o tjheha maraba a tlang ho tshwasa mophetwa wa sehlooho.

Pading ena balwantshi/bahanyetsi ba Tsietsi ba mmalwa. Mohanyetsi wa pele eo re ka buang ka yena ke rangwana Tsietsi e leng Kotsi. Kotsi o ile a nka tsohle tseo ntata Tsietsi a ileng a di siya ka tshepiso ya hore o tla hodisa ngwanenwa, mme o tla mo neha ding tsa habo ha a se a hodile. Ha ngwana enwa a ntse a hola ba ha Kotsi ba ne ba sa mo tshwara hantle. Ba ile ba ba ba dieha ho mo kenya sekolo. Bakeng sa hore ha Tsietsi a se a hodile a kgutlisetswe tsohle tsa batswadi ba hae, Kotsi o ile a hana ka tsona. Sena se ile sa baka qabang le kgohlano e kgolo pakeng tsa Kotsi le Tsietsi hoo qetellong Tsietsi a ileng a ba a tshwarwa hobane o ile a thunya Kotsi.

Mohanyetsi e mong eo re kopanang le yena ke Mohanuwa. Ka mora ho kgutla ha Tsietsi sesoleng, o ile a ya sebetsa ha Ramatlotlo moo a ileng a ratana le moradi wa Ramatlotlo. Mohanuwa o ile a be a se a ratana le Makgaola, a lahla Tsietsi. Ha Makgaola a se a lahlile Mohanuwa ka mora ho mo roba lengole, Mohanuwa o ile a ngolla Tsietsi lengolo leo a kopang hore a kgutlelane le yena feela Tsietsi yena a hana. Mohla Tsietsi a neng a mmolella hore ha a mmatle, Mohanuwa o ile a bolella Tsietsi masa-a- kokometse, a hlahisa bonoha ba hae mme sena sa baka lehloyo le leholo hoo Mohanuwa a ileng a etsa qeto ya hore o tla utlwisa Tsietsi bohloko bo bohlo. O ile a etsa mekutu e meholo ya ho utlwisa Tsietsi bohloko.

A bolella Tsietsi hore o fihlile habo mona e le ntja ya mokoto e nkgang e sa tsebeng le ho hlapa. A bolella hore o tla mmatlela dikebekwa tse tlang ho mo tsoma nyene le bosiu. A mo tshepisa hore a ke ke a tseba phomolo moyeng hape a ke ke a ba a ratana le motho e mong lefatsheng.

Mohanuwa o ile a phethisa tshepiso ena ya hae ho Tsietsi ka ho mmatlela dikebekwa tseo tse ileng tsa bolaya mosadi wa Tsietsi e leng Tseleng. Pheletsong ya tsohle, Tsietsi o ile a atleha ho bolaya Mohanuwa le lemulwana la hae.

(Motshwayi a badisise karabo ya mohlalobuwa kaofela ho batla dintlha tse tsamaelanang le tse hlahisitsweng mona.)

[25]

POTSO YA 8: BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla

- 8.1 Mohanuwa o kile a ratana le Tsietsi/e ne e le kgarebe ya Tsietsi.√ (1)
- 8.2 Mohanuwa o ile a ba mahlo, yaba o se a sa tsotelle Tsietsi mme a ratana le Makgaola. √√ (2)
- 8.3 Ke motho ya kgopo, ya leqophe haholo, mme ha a kgotsofale pele a iphethetsa/ ha a tshepahale.√√ (2)
- 8.4 Nkgono Mmantsoteng e ne e le motswalle wa mofu Mmatsietsi. √ (1)
- 8.5 Ke Sekama Molollope.√ Ke e mong wa batho ba ileng ba bolaya Tseleng/Tsietsi o ne a iphetetsa polaong ya Tseleng.√ (2)

- 8.6 Tseleng o ile a tlisetsa Tsietsi diaparo tsa baoki ba banna. Tsietsi o ile a apara diaparo tseo, a kgomaretsa ditedu tsa maiketsetso marameng a nto itswela a kopana le Tseleng hekeng ya sepetelele yaba ke ho phonyoha ha hae. √√ (2)
(Ho tadingwe mohopolo wa sehlooho wa ho ikgakanya).
- 8.7 Lebitla la Tseleng e ne e le mokotjana o sa tebang merung e kopaneng kwana moo ho seng motho ya tla tseba hore ho robetse mang moo, empa la Sekgutlong lona le ne le le letle le bile le hlalosa hantle hore ke bomang ba robetseng bitleng leo/ho la Sekgutlong ho ne ho patilwe lelapa athe ho la Tseleng ho ne ho bolokilwe motho a le mong. √√ (2)
- 8.8 Ba ne ba palamisitse monnamoholo veneng eo ba neng ba e utswitse ho Motjhesi. Eitse bakeng sa hore a ba lefe ranta eo ba neng ba e kopile, yaba o ntse a ba nonosetsa ka diranta tse mashome a mahlano a re ha a na ranta eo ba e batlang. Tseleng o ile a phamola mokotlana oo monnamoholo a neng a o tshwere mme ba ya ka seshoba sa tjelete e neng e le ka moo. √√ (2)
- 8.9 Pelo ya Tsietsi e ile ya thatafatswa ke kgodiso e bohloko eo ba ha Kotsi ba ileng ba mo hodisa ka yona.
E ile ya thatafatswa ke hore ba ha Kotsi ba ne ba hana ho mo neha tseo batswadi ba hae ba ileng ba mo siela tsona ha ba ne ba hlokahala.
E ile ya thatafatswa ke polao e sehlooho ya Tseleng. √√ (2)
- (Tshwaya e le nngwe feela)**
- 8.10 Kwetliso eo a e fumaneng sesoleng e ile ya mo neha sebete tseleng ya ho iphetetsa. √√ (2)
- 8.11 E ne e ka fediswa ke ha Kotsi a ne a ka neha Tsietsi tseo e leng tsa hae. √√ (2)
- 8.12 Mongodi ha a atleha. Mokgwa oo Tsietsi a ileng a etsa kateng bakeng sa ho rarolla ditshita tseo a neng a tobana le tsona bophelong, ha se oo babadi ba neng ba lebelletse hore a ka o sebedisa. Tebello e kgolo e ne e le ya hore ha Tsietsi a ntse a hola tlasa maemo a thata jwalo, o tla atleha bophelong mme e be moetapele wa popota, ka ha ebile ho hlalositse hore o ne a le bohlale le dithutong tsa hae.

KAPA

- Mongodi o atlehile√. Tsietsi o ile a hlekefetswa bophelong ba hae, mme pheletsong ya ditaba o ile a fenyabolaya bohle ba ileng ba ba le seabo tshotlehong le matshwenyehong a hae le ha a sa ka a kgona ho fumana maruo ohle ao ntatae a ileng a mo siela ona lefatsheng. √√ (3)
- 8.13 Molaetsa wa sengolwa sena ke hore ka nako tse ding ditshotleho le ho phediswa ka thata ho ka fetola semelo sa motho a qetelle a fetohile selalome kapa sona senokwane/sekebekwa.
Mohopolo wa sehlooho ke ho re 'Tsa habo moshanyana ha di jewe, ha o di ja o di je o siya masapo'. √√ (2)

[25]

POTSO YA 9: DIEPOLLO – T Seema

- **Selelekela**

Semelo sa baphetwa se utullwa le ho hlakiswa ke diketso le dipuo tsa bona. Diketso tsa baphetwa ke tsona tse hodisang, tse rarahanyang le ho lebisa pale sehlohlolong le mothipolohong ho fihla pheletsong kapa tharolong le phethelong ya pale. Semelo sa baphetwa se ka arolwa ka mafapha a mabedi.

Ho na le baphetwa bao semelo sa bona se fetofetohang ho ya ka maemo a ditaba, bao maikutlo a bona a kgemang le maemo le dinako. Bana ke baphetwa bao re sa kgoneng ho ba hlalosa, ba tjhitja.

Ho boetse ho na le baphetwa ba sepapetlwa/sephara. Bana ke baphetwa ba dulang ba le ka mokgwa o le mong ho ya ho ile. Ha ba fetohe. Ho bile ho na le baphetwa bao re reng ke balwantshuwa, balwantshi le banamodi.

- **Semelo sa Dikengkeng**

Dikengkeng ke mophetwa ya **tjhitja** ebile ke **phepheletsane hloba se nkotong**. Diepollo o tsebane le Dikengkeng ka tsietsi. O ne a isitse lenane la bakudi ha Van Wyk Printing. O ne a batla hore lebitso la Mmamolete le tle le ngolwe ka hodimodimo. Dikengkeng o ile a mo tshwasolla maemong ao a neng a ka iphumana a le ka hara wona a neng a ka mo kenya tebetebeng ya mathata. Eitse ha Mmasenki Van Wyk a batla ho tseba hore ke mang ya neng a tlisitse lenane leo la bakudi ka ha le ne le sa lokela ho ba moo, Dikengkeng o ile a hlalosa hore motho eo o se a tswile ka lebenkeleng mme o tsamaile. Feela Diepollo o ne a ntse a le teng ka lebenkeleng ka moo. Dikengkeng o ne a mo sireletsa. Sena se hlahisa Dikengkeng e le motho ya nang le **botho bo botle** kaha ke mona o ne a thusa Diepollo. Hona ho ile ha mo tswela molemo ka ha setswalle sa hae le Diepollo se ile sa tiya.

Ka lehlakoreng le leng, Dikengkeng o hlahella e le motho ya **hlokang botshepehi**, lehlabaphiyo, leqitolo. O ne a anya Diepollo leleme. Ha a ntse a anya Diepollo leleme, o ne a ntse a tsebisa mohlankana wa hae wa leaskari ka ditaba tsa Diepollo le Zeblon, mme mohlankana eo yena o ne a di isa sepoleseng. Dikengkeng o ile a ba a fuputsa ka molamo wa Diepollo e leng Pontsho. O ile a botsa Diepollo hore Pontsho o hokae. Sena o ne a se etsa hore a tle a kgone ho ya behela mohlankana wa hae Moses hore a tle a behele sepolesa, mme Pontsho le yena a tle a tshwarwe.

Dikengkeng e ne e bile e le **leseaqheme** le **mmamenyetla** ya sebedisang setswalle sa hae ho ja motswalle wa hae direthe. Mohla Diepollo a neng a ilo batla mmae Ha Rammolutsi, Dikengkeng o ile a fihla a ipotsisa hore o ya kae. Ka tlwaelo Diepollo o ile a mmolella athe o se a phetletse mohatla nku mashodu. Diepollo o ile a bona feela a se a tshwarwa ka baka la ditokomane tsane tseo a kileng a di isa ha Van Wyk Printing moo a ileng a thuswa ke Dikengkeng teng.

- **Semelo sa Dibakiso**

Dibakiso o tsebane le Diepollo nakong eo ba neng ba kena sekolo mmoho ba ithutela ho ba baoki, mme ba boela ba sebetsa mmoho sepetlele sa Maseru sa Mofumahadi Elisabetha. Dibakiso ke motho ya seng a lokolohile ditlamong tsa kgethollo ya merabe le ya mmala. O kgona ho amohela hore batho bohle ba a tshwana, mme ha ho ya fapaneng ho e mong.

Hona re ho bona ka hore a ratane le mohlankana wa Molndia, ebile sena se ne se etsahala nakong eo dikamano tsa marato merabeng e fapaneng e neng e sa kgothalletswe. O bontsha ho ba **sebeta** ntlheng tse amanang le bophelo le semorabe.

Dibakiso o bile o hlahella e le morwetsana ya **hlomphang le ho mamela** batswadi ba hae. Ha batswadi ba hae ba hanana le dikamano tseo tsa hae tsa lerato le mohlankana wa molndia, ha a ngange. O bontsha hore e ntse e le ngwana wa Mosotho ya tsebang hore batho ba baholo ba a hlomphuwa, ka hoo o ikobela molao le ho bontsha tlhompho ho baholo ba hae ka ho arohana le mohlankana eo. Ka nako tse ding sena se shejwa e le letshwao la **bofokodi** ka ha ke mona o ile a hloleha ho emela taba ya hae.

Dibakiso o boetse o bontsha hore ke motho ya nang le **lerato le setswalle sa nnete**. Ha se leseaqheme le leqitolo. O tseba hantle hore setswalle sa nnete se lokela ho thewa hodima botshepehi, ke ka hona re bonang a bontsha ho tshepahala setswalleng sa hae le Diepollo. Ha a fetohle, o dula a le jwalo setswalleng sa hae le Diepollo mme ka hoo o hlahella e le mophetwa ya sephara, ya ntlhanngwe.

[25]**POTSO YA 10: DIEPOLLO – T Seema**

- 10.1 Ke kgaitsemi ya Zeblon Ramokgopa ✓ (1)
- 10.2 Ke Motshweneng ✓ (1)
- 10.3 Ba tsebane nakong eo Diepollo a neng a ilo fetola lenane la mabitso a bakudi ba emetseng phumantsho ya ditho tsa mmele ha Van Wyk Printing mme a batla hore lebitso la Mmamolete le be ka hodimodimo ho tloha nomorong ya makgolo a mabedi. ✓✓ (2)
- 10.4 A/ Kgethollo le kgatello ya semorabe ✓ (1)
- 10.5 Diepollo o ne a tshepile Dikenkeng haholo, a mo phetlela sefuba sa hae ka ditaba tse amanang le ho nyamela ha monnae Zeblon Ramokgopa mme Dikenkeng yena o ne a nka ditaba tsena a di bolelle mohlankanae Moses eo e neng e le sehlwela (*mpimpi*) sa mapolesa. ✓✓ (2)
- 10.6 O ne a batla lebaka feela la hore Diepollo a se ke a iketla yaba o se a nyahlatsa morero wa hae. A batla hore a tswelle pele ka letsholo la ho batla batswadi ba hae/Ho bontsha hore batho ba nako le tikoloho eo, ba ne ba dumela bolong. ✓✓ (2)
- (Tshwaya e le nngwe) (2)
- 10.7 E, ba di sebeditse hantle. ✓
Ho ne ho tla ba le kgohlano e bakwang ke ho se dumellane ha ditumelo tsa bana bana. ✓✓

kapa

Tjhe, ba ne ba sa di sebetsa hantle.

Ke tokelo ya motho e mong le e mong ho ikgethela molekane eo a tlang ho phedisana le yena ho sa kgathaletsehe hore ke wa tumelo/ morabe efe.

[Motshwayi a shebisise karabo hantle ka ha mohlahlobuwa o tla sebedisa mantswe a mang]

(3)

10.8 Ke ne ke tla etsa seo ke se ratang se kgotsofatsang nna monga ditaba ka ha ke nna ya neng a tla be a tlo phela bophelo le molekane enwa eo ke mo kgethileng √√ **(mohopolo wa sehlooho ke hore mohlahlobuwa a hlahise seo a neng a tla se etsa mapapi le ho hanelwa ho ba le dikamano le motho wa morabe / tumelo e sele)**

(2)

10.9 Diepollo o ile a thoba ha malomae hobane a ile a utlwa bomalomae ba ntse ba bua ka ho shobediwa ha hae. O ne a sa batle ho nyalwa ke motho eo a sa mo tsebeng. Dibakiso yena o ne a ratana le Raitlhwana mme a ikemiseditse ho nyalwa ke yena, feela batswadi ba bona ka bobedi ba ne ba le kgahlanong le lenyalo leo. √√

10.10 Leha kamano ena e sa hlahiswa ka ho otloloha pading ena, ho bonahala eka nkgono Motsokapere o ne a tswalana le Diepollo ka tsela e itseng kaha ke mona o ile a mo neha lebokosana le neng le kentse mangolo le sekotwana sa koranta ya kgale se neng se hlalosa ka mosadi ya ileng a siiswa lesea habo lapeng hobane a sa ka a ntshetswa bohadi bo feletseng. Koranta e ne e fana le ka tlhahisoleseding e itseng malebana le lesea le ileng la siuwa lapeng. Nkgono Motsokapere o ne a bile a tseba lebitso la Diepollo leha a sa ka a le bolellwa ke motho. √√

(2)

(2)

10.11 O ne a batla ho ya botsa malomae hore ke ka lebaka le eng a ileng a mo patela tse ding tsa ditaba tse amanang le bophelo ba hae, a bile a batla ho ya fumana dikarabo tse batsi mabapi le ho nyamela ha mmae. √√

(2)

10.12 Ke kgohlano ya maikutlo kapa e ka hare. √

(1)

10.13 Molaetsa o hlileng o totobetse ke o nnetefatsang maele a reng 'Pelo ha e bolle'. Sena se hlalosa hore leha ho ntse ho bonahala hore Diepollo ha a na lehlohonolo la ho fumana mmae, ha a tele. O ntse a tswela pele ho latela mohlalanyana oo a o fumanang o mabapi le hore ho ka etsahala ebe mmae o Rammulotsi. √√ **(Mohopolo wa sehlooho ke hore Diepollo ha tele ho batlana le ba habo)**

(2)

10.14 Tebello e kgolo e ne e le hore e tla re ha Diepollo a fihla Rammulotsi, o tla fumana mmae mme ba phele hamonate, feela seo a se fumanang ke hore motho eo e ka nnang yaba ke mmae o ne a hlokahele kgale. Leha ho le jwalo, o fumana bana babo bao a neng a sa tsebe hore o na le bona. √√

(2)

[25]

POTSO YA 11: Mme – NP Maake

- **Selelekela**

Semelo sa baphetwa se utullwa le ho hlakiswa ke diketso le dipuo tsa bona. Diketso tsa baphetwa ke tsona tse hodisang, tse rarahanyang le ho lebisa pale sehlohlolong le mothipolohong ho fihla pheletsong kapa tharolong le phethelong ya pale. Semelo sa baphetwa se ka arolwa ka mafapha a mabedi.

Ho na le baphetwa bao semelo sa bona se fetofetohang ho ya ka maemo a ditaba, bao maikutlo a bona a kgemang le maemo le dinako. Bana ke baphetwa bao re sa kgoneng ho ba hlalosa, ba tjhijja.

Ho boetse ho na le baphetwa ba sepapetlwa/sephara. Bana ke baphetwa ba dulang ba le ka mokgwa o le mong ho ya ho ile, ba sa fetoheng. Ho bile ho na le baphetwa bao re reng ke balwantshuwa, balwantshi le banamodi.

- **Semelo sa Tsekiso**

Tsekiso ke mophetwa ya **tjhijja**.

E ne e le mohlankana ya neng a kena sekolo le Dikeledi. E ne e le mohlankana wa Dikeledi ho fihlela ba ba ba fihla sehlopheng sa leshome moo ba neng ba se ba hlahophetswe eka ba utlwisisa taba ena ya bona ya ho ratana haholwanyane. Lerato la bona le ne le tiile, ba tlwaelane haholo mme ha ipaka hore taba ya bona e fihlile sehlohlolong. Dikeledi o ne a se bile a kgona ho mo hlolohelwa ha a ile habo Manyatseng. Sena se hlahisa Tsekiso e le motho **ya nang le lerato le botshepehi** kgarebeng ya hae.

Ha ditaba di sa le mothating oo Tsekiso a qala mokgwa o sa tsebisahaleng. Dikeledi o ile a utlwela hore Tsekiso o hlola a bonwa le ngwanana e mong wa ka Sharpeville. Ka baka la ho tshepa mohlankanae Dikeledi a leka ho iphanya taba ena ho fihlela ka tsatsi le leng a ba a iponela yena ka mahlo a hae. O ile a bona Tsekiso a kgomarelane le ngwanana eo a mo tlapuretse thekeng eka ngwanana o tla baleha. Mona Tsekiso o hlahella e le motho **ya hlohang botshepehi**.

Dikeledi o ile a ngolla Tsekiso lengolo moo a neng a kopa hore ba kopane ha sekolo se tswa, feela Tsekiso yena o ile a mo araba ka hara bana ba bang a mmoella hore ba kopane haufi le habo Mankileleng ha sekolo se tswa. Sena e ne e le ketso e tlotlolang haholo ngwananeng ka ha ba ne ba tlwaetse ho tsebisana ditaba tsa bona ka mangolo. Ha sekolo se se se tswile, Dikeledi o ile a emela Tsekiso moo a itseng a mo emele teng feela ha a ka a tla, yaba o emetse ntata selala. Mona Tsekiso o hlahella e le motho ya **kgopo**, ya ratang ho utlwisisa batho ba bang bohloko.

Mafelo a beke a feta, mme ka Mantaha Dikeledi a fumana lengolo le tswang ho Tsekiso le mmoellang hore lerato le se le fedile. Dikeledi o ile a utlwa bohloko bo sa tsweng madi, mme a lla ha bohloko feela Tsekiso ke ha a sa tsotelle sena. Sena sona se bontsha hore Tsekiso ke motho ya **pelo e mpe, ya sa tsotelleng maikutlo a motho e mong**. Ho e na le hore Tsekiso a swabele ketso ena ya hae, o ne a tshehisa bana ba bang ba sekolo ka ho etsa Dikeledi sephoqo. Ho a hlaka hore Tsekiso ke motho ya **soto, ya hlohang mohau, ya inahanelang a le mong feela**.

Tsekiso o ne a bile a le **kgopo** haholo. Dikeledi o ile a etsa phoso ya ho nahana hore motho ya neng a rometse batho ho tla kopa mohope wa metsi, ke Tsekiso. Sena se ile sa halefisa Tsekiso hampe mme o ile a mo kgohlopa ha bohloko nakong eo a neng a mo hlaloseisa hore yena ha a e so romelle batho ho tla kopa mohope wa metsi habo Dikeledi. O ile a mmolella masa a kokometse mme Dikeledi a sulafalla ke bophelo, a ferekana haholo.

- **Semelo sa Rakgadi**

Rakgadi ke mophetwa ya **sepapetlwa/sephara**.

Rakgadi o hlahella e le motho ya nang le **botho bo botle**. O ile a hodisa ngwana ngwanabo ka lerato le kang ke wa hae. O ile a mo hodisa hantle mme ha ho moo Dikeledi a neng a na le pelaelo teng.

Ke motho ya **bohale** haholo. Ha Dikeledi a se a fumane sepatjhe sa Mofokeng, o ile a tshaba ho bolella Rakgadi ka sona hobane a ne a tseba hore Rakgadi o tla mo omanya. A se pata athe Rakgadi o tla se thola. Ha a se thola, Rakgadi o ile a halefa ha bohloko a halefela Dikeledi, a mmotsa hore o nkile tjehelete e kaalokaalo kae. Dikeledi o ile a leka ho itshwasolla feela Rakgadi o ile a mo tshwabola ha bohloko.

Rakgadi e ne e bile e le motho ya **tshepahalang**. Ha a se a tseba ka tjehelete ya Mofokeng, ha a ka a e sebedisa. O ile a e isa bankeng ho ya e boloka a tshaba hore e tla lahleha. O ne a ipoleletse hore ha monga tjehelete a hlaha, o tla mo neha yona. Le jwale monga tjehelete o ile a hlaha, a fumanwa ke yena Dikeledi. Rakgadi o ile a mo neha tjehelete ya hae kaofela mme sena se ile sa thabisa Thollo Mofokeng haholo.

Ke motho ya **sa ikgantsheng**. Ha a se a thonthodisitse Thollo sepatjhe sa hae sa tjehelete, o ile a nna a mo dumella ho tla lapeng ha hae ho tla tjhaka le ho tla boha thelevishene. Ka nako e nngwe Thollo o ne a bile a tla le metswalle ya hae.

[25]

POTSO YA 12: MME – NP Maake

- 12.1 O ne a le komponeng moo ho dulang batho ba banna ba tlleng moo ka mosebetsi ho tswa dibakeng tse fapaneng. O ne a ilo rekisa ditholwana. √√ (2)
- 12.2 O ile a tlola hang moo a neng a dutse teng, mme a hoeletsa Mofokeng a mmolella hore o a mo tshwantsha. √√ (2)
- 12.3 O ile a e sheba e le ketso ya ho tella ha bana ba makeisheneng, yaba o mo araba a halefile a bile a hlwentse ka mahlong. √√ (2)
- 12.4 Mofokeng o ile a makala, a sala a hototse mahlo feela a bile a se a sa utlwe hore Rakgadi o ntse a bua le yena a reng kaha o ne a sa kgolwe hore lefatsheng mona ho ntse ho na le batho ba tshepahalang jwalo ka bao. √√ (2)
- 12.5 O ile a ratana le kgarebe e nngwe, mme o ne a sa kgathalle hore Dikeledi a ka mmona kaha o ne a tsamaya le yona pepeneneng moo a bonwang ke mang kapa mang. √√ (2)

- 12.6 Ba ne ba halefisitswe ke taba ya hore Mmateboho o etsa boithatelo lapeng lena la Bafokeng kaha ke mona o patela motho eo ba sa mo tsebeng lapeng la bona./ Ba ne ba sa batle ho sheba mofu oo ba sa mo tsebeng√√/ (2)
- 12.7 Ke mophetwa ya ntlhannngwe. √ Re mo tseba e le motho ya nang le pelo e mpe, ya sa thabeleng batho hohang. Lapeng ha hae e ne e le ha mmantjodialoma. Ho ne ho se bonolo hore batho ba ka tjhakela moo. Mme o dutse ha hae ho tloha mohla a neng a fihla motseng ona wa Sebokeng empa ka metsotso ya ho qetela o ile a re Mmateboho a tlo mo lata hobane yena ha a batle hore Mme a shwelle ha hae. Ha a kgone ho bontsha kutlwelobohloko ho motho ya makgatheng a lefu. / O bueletse Mamateboho kgalefong ya Bafokeng ba Matatiele. O buile dinnete feela a ba bontsha hore ho ka mpa ho tshwauwa yena phoso e seng Mmateboho/ O tjitja o kgonne ho fetolwa ke maemo, ha pele a ne a tella, a sa kgathalle batho empa ka mora moo ya ba mosadi wa sebele.√√ (3)
- 12.8 Nakong e mahareng/mathuleng mme tikoloho yona ke ya metsetoropo√.
Ke nakong eo banna ba neng ba tloha malapeng a bona metseng ya mahae ho tla metseng ya Gauteng hobane ba ne ba tiilo sebeletsa malapa a bona. Banna bao hangata ba ne ba dula sebakeng seo ho neng ho thwe ke komponeng mme ho ne ho dula banna feela. √√/Tikollo ke ya metsetoropong mehla ke ya kajeno ho hiriswa dikamore, ho na le mejaho ya dipere (3)
- 12.9 A/ O se a mo nkile jwalo ka motswalle wa lelapa √ (1)
- 12.10 C. Ya nang le lerato baneng ba sekolo. √ (1)
- 12.11 Ke ne ke tla mo hlokomela. √ Lebaka ke hobane haesale Mme a fihla mona, o ne a na le kamano e ikgethang le Mmateboho mme Mmateboho o ne a se a mo nkile jwalo ka e mong wa leloko la hae, kahoo ho ne ho sa tlo nepahala hore a mo nyahlatse ka nako ya mahlonoko. Ke ne ke sa tlo mo hlokomela ke ne ka sa tlo mo thusa ha a hana ho a ngakeng/hore a se ke a shwela ho yena a sa mo tsebe√√ (3)
- 12.12 Mme o ile a siya ngwana hae Matatiele a tiilo batla monnae, ha a mo fumana a se a nyetse mosadi e mong, ha a sa itshwenya ka ho kgutlela morao ngwaneng./ Re lebella hore ka le leng la matsatsi Mme le Thollo ba tla ke ba kopane le ha e ka ba seterateng, feela seo ha se etsahale./ Diseko o fumana bopaki ba hore Mme e ne e le mohatsa Thollo wa Matatiele, re lebella hore o tla ke a bue taba ena empa o a e bipa le yena. √√ (2)
- (Tshwaya e le nngwe feela) (2)

[25]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 25

KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA**POTSO YA 13: SEYALEMOYA – RH Moeketsi****'Mme mpolaye' – J Radebe**

- **Selelekela**

Diketsahalo tsa terama ena di qala hantle tlhekelong moo re tsebiswang baphetwa mme di nyoloha le ho iphetola mafito ha dibapadi di ntse di kopana di buisana. Terameng ya *Mme Mpolaye* re tsebiswa Moremi le Sefako mme re ba tseba e le metswalle ebile e le basebetsimmoho. Sefako ke monna ya ratang basadi haholo mme o se a ikgapetse morwetsana e mong wa mooki hona matsatsing ao.

- **Tharahano**

Lapeng ha Moremi bophelo ba teng bo se bo ntse bo iponahatsa hore mathata a phedisano le ho hloka kutlwano, a teng dikamanong tsa ba lelapa. Moremi o tshwere ka thata mme o kgalema moradi wa hae Mmantwa, feela mekutu le matsapa a hae kaofela a ho etsa hore moradi a kene tseleng hantle di fokodiswa ke Dineo, mofumahadi wa hae. Dineo o dumella moradi ho etsa boithatelo. Mmantwa o se a fihla lapeng ka mora nako. Ha ntatae a re o a bua mmae o di kena ka sehlotho mme o bolella monna hore a kgaohane le ngwana. Mantswe a Moremi a wela fatshe. Dineo o thabela ditjhelete tseo moradi a mo fang tsona tse tswang ho Sefako.

- **Sehlohlolo**

Ha ditaba di sa eme jwalo, Mmantwa o a ima. O bolella mmae mme eo o mo eletsa ka hore a bolelle Sefako taba ena. Mmantwa o fela a etsa jwalo. Jwale, ka baka la hore Sefako o ne a e na le mosadi, o ile a ikemisetsa ho ikisa habo Mmantwa ho ya tlalehela ntata Mmantwa ka taba ena. Mohlomong motho a ka re o ne a sa batle ha ba habo Mmantwa ba ka ya lapeng ha hae hobane mohatsae o ne a tla tseba hore o ntse a etsa tse sa lokang. Ha ba fihla habo Mmantwa, Sefako o ne a sa tsebe hore Mmantwa ke ngwana wa motswalle wa hae wa mosebetsing e leng Moremi. Ha Moremi a atamela koloi ya Sefako a re o tlo dumedisa, Sefako ke ha a tlosa koloi ka lebelo le leholo haholo hobane o ne a sa batle ho tobana le Moremi a bile a sa batle ha Moremi a ka bona hore o palame le mang. O balehile jwalo ho fihlela a ba a phethola koloi eo ba neng ba tsamaya ka yona.

- **Tharollo**

Ha Moremi le Dineo mohatsae ba fihla moo koloi ya Sefako e phethohetseng teng, ba ba fumane ba tshwasehile ka hara malwanglwahla a koloi. Sefako o ile a leka ho itelela ho Moremi, feela Moremi a mo phephetha. Mmantwa yena o ile a kopa ho bona mmae, mme ha mmae a atamela ka kgopolo ya hore moradi o tlo llela ho yena, o ile a sarelwa feela ha moradi a mmolelle hore a mmolaye kaha o ile a hloka kgalemelo ho yena.

[25]

POTSO YA 14: SEYALEMOYA – RH Moeketsi**Ha le thakgiswe**

- 14.1 Kotopi√ Boholo ba ditaba tsa terama ena di itshetlehile ho yena. √ (2)
- 14.2 Makau o ne a sa amane le Kotopi ka letho e se ba leloko le le leng. Makau o ne a tsebahala ka diretlo mme ho se motho ya ratang ho amahanngwa le yena √√ (2)
- 14.3 Ke hobane Makau e ne e le ngaka ya methokgo mme seo a neng a se bua batho ba ne ba se kgolwa hobane ba ne ba nahana hore o se senoletswe ke badimo. √√ (2)
- 14.4 Makau o ne a na le pelo e mpe ka ha ke moo o ne a kgona ho retla batho ebile a se na pelohlomohi √√ (2)
- 14.5 Ke kgohlano ya ka ntle √ hobane Sebuweng o ne a hlile a qwaketsana le monnae a batla hore a tlohele ho nna a matha le Makau empa monna yena a nganga. √√ (3)
- 14.6 Wa ho retla motho eo Makau a tlang ho sebedisa dikarolo tsa hae tsa mmele hore a tiise Kotopi mme ka ho etsa jwalo, Kotopi o tla ba le leruo le lengata √ (1)
- 14.7 Rampou o ne a le kamora hae mme a itokisetsa ho hlaba motho enwa ka thipa √ (1)
- 14.8 Di totobatsa nako ya kgale/sejwalejwale moo tswelopele e neng e so name, hobane batho ba sa ntsane ba dumela ditabeng tsa hore diretlo di ka thusa ho tiisa motho hore a tle a hlomphehe a be le leruo le lengata. Tikoloho ke ya motse wa mahaeng e seng ya ditoropong, kaha ho ntse ho na le dibaka tse nang le meru√√√ (3)
- 14.9 Sehlooho sa terama ena se amana le ditaba tsa tshwantshiso ena hobane motho o ile a bolauwa le ho retlwa ke batho ba bang, mme sena se bolela hore batho ba ikarabellang lefung la motho enwa ba tla qetella ba hlahetse pepeneneng. √√ (2)
- 14.10 O ne a lora motho eo a ileng a mo retla mme a sa kgone ho kgaleha hantle./Motho ya molaileng o ne a mo pokela.√√ (2)
- 14.11 Ke hantle hobane√ seo Kotopi a neng a batla ho se etsa, se ne se sa loka mme Sebuweng o ne a sa batle ho ikamahanya le diketso tsa ho bolaya le ho retla
- kapa
- Ha se hantle √ hobane mosadi o lokela ho ema le monna wa hae ka nako tsohle. √√ (3)

- 14.12 Mongodi o re senolela sehlohlolo sa terama ena nakong eo Kotopi a neng a phofa mme a bile a ntse a bua le seo batho ba bang ba neng ba sa se bone se bonwa ke yena feela. Ke moo mosadiae o ileng a mmolella hore ebang Kotopi o bile le kabelo polaong ya Moletsana, sena se tla iponahatsa √√

(2)
[25]

POTSO YA 15: HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki

- **Selelekela**

Ditaba tsa terama ena di lelekela hantle mme re bona bophelo ba Molefi bo shebahala bo tsamaya hantle hobane o rutehile ebile o hodisitswe hantle. Lapeng habo ba phela ha monate mme le mosebetsi o sebetsa wa maemo. Molefi ke mohlankana ya dilemong tsa ho nyala mme o se a bile a na le eo a tshepisaneng le yena, e leng Montsheng.

- **Tharahano**

Ha ditaba di sa le mothating ona, Molefi a be a se a kwenehela Montsheng, hobane o ne a re ha a ya ruteha. O ile a kgahlwa ke ya rutehileng jwalo ka yena e leng Jwalane. Eo e bile yona qaleho ya mathata a hae, hobane Jwalane o ne a sa di hadikela ho di ja. Ha batswadi ba Molefi le metswalle ya hae ba ne ba mo kgalema, Molefi o ne a sa batle ho utlwa letho. O ile a ngangella hore yena o batla ho nyala Jwalane. O ile a ntshetsa Jwalane mahadi feela kapelepele ha iponahatsa hore o entse phoso e kgolokgolo.

Jwalane eo o ne a mo patetse hore yena o na le ngwana le monna e mong. Sena Molefi o iphumanetse sona ha a ne a tjhaketse Jwalane moo a dulang teng. Mokgwa oo Jwalane a neng a buisa Molefi kateng, o ne o bontsha tello e makatsang. Ho eketsa mathata le ho feta, ke ha Jwalane a ratana le motswalle wa Molefi e leng Ngatane. O ne a ye a tjhakele Ngatane hona dikantorong mane moo Molefi a sebetsang teng mme a sa tsotelle hore Molefi o tla di tseba tseo kapa jwang. Molefi o ile a hlolana le Jwalane mme a bolella ba habo ka taba ya hore Jwalane o na le ngwana.

Nakong ena yohle, monnamoholo Mapetla le mahlahana a hae boNgatane le Ramafothele ba ne ba ntse ba butswela mathata a Molefi ka tshebediso ya ditlhare. BoNgatane ba ne ba rokella meriana e nkgang hampe setulong seo Molefi a dulang ho sona ka kantorong ya hae ba bile ba fafatsa methokgo ka kantorong eo. Mapetla yena o ne a phethisa tsa boloyi ba hae kwana Mafotholeng ha Molefi a tlile lapeng.

Ho ba Molefi a hlolane le Jwalane o ile a nkana le Morongwe. Morongwe e ne e le mooki sepetlele mme o ile a teana le Molefi nakong eo Molefi e neng e le mokudi sepetlele moo ka baka la kotsi ya koloi eo a ileng a ba ho yona. Morongwe o ile a ipherehela Molefi mme qetellong Molefi o ile a mo nyala.

Mohla Morongwe a neng a amohelwa lapeng la habo Molefi, o ile a hla a ntsha leoto. A bolella ba bohadi ba hae hore yena ha a tlela ho tla qhotsa bana jwalo ka kgoho ha e qhotsa ditsuonyana. Ha nako e ntse e tsamaya bophelo ba hla ba mpefala hoo qetellong Disebo le Morongwe ba ileng ba tshwarana ka matsoho. Ka letsatsi le leng ya re ha Molefi a tswa mosebetsing a bona mohlolo. Morongwe o ne a le ka koloing ya monna e mong mme mmoho ba ne ba sena le ha e le kgwele thekeng. Ba ne ba tahlwe hoo ba neng ba sa itsebe mabitso a bona. Molefi o ile a teteka Morongwe mmoho le monna enwa hore ba qetelle ba tswile tshobotsing.

Sehlohlolo

Montsheng eo Molefi a ileng a mo nyahlatsa sa mooko wa pere nakong e fetileng o ile a fumana lenyalo, mme o ne a phela hamonate lenyalong la hae ka nako eo. Ka nako eo bophelo ba Molefi bona bo ne ba ntse bo mpefala le ho feta pele. Morongwe o ne a re Molefi ha se monna ya tiileng kaha ke moo Molefi ha a nwe, ha a tsube. Yena Morongwe o ne a nwa jwala mme ka dinako tse ding o ne a sa itlhalise mosebetsing.

Qetellong ka baka la ditouwa Molefi o ile a ba a qetella a se a tletse boya mmele wohle.

[25]**POTSO YA 16: HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki**

- 16.1 O ile a lahla Montsheng, ngwana wa setsoha le pelo ya maobane, a ratana le Jwalane hobane o ne a re Jwalane o rutehile empa Jwalane eo o ne a na le ngwana, feela a patetse Molefi ebile o ile a ratana le motswalle wa Molefi, Ngatane√√. (2)
- 16.2 Ke Montsheng. E ne e le ngwana ya holetseng Mafotholeng, ya hlomphang a bile a na le boitshwaro bo botle.√√ (2)
- 16.3 O ne a fihla a itahisitse a etse eka o nwele ba Kgaeyane athe o mpa a batla ho anya batho ba mona habo Molefi leleme hore a tle a tsebe hore o tla nyopisa merero ya bona jwang. √√ (2)
- 16.4 O ile a hana ho nka keletso ya metswalle ya hae, le ba lelapa labo ha ba re a se ke a hlanohela Montsheng./ O ile a hana keletso ya metswalle ya hae, mmae, kgaitsediae le ya malomae ya ho ya batla thuso ngakeng ya methokgo ha ditaba tsa hae di ntse di senyeha. √√ (2)
- (Tshwaya e le nngwe feela)
- 16.5 Morongwe o holetse motseng wa Roma ha Mafefowane moo ho neng ho na le dikolo le dikereke mme batho ba moo ba phela bophelo ba tswelopele. Moaparo le boitshwaro ba Morongwe ha di thabise. O nwa jwala mme o bile o ba le dikamano tse ding tse ka thoko le banna ba bang. Tsena di ne di sa etswe ke banana ba Mafotholeng. √√ (2)
- 16.6 Morongwe o ile a iponahatsa letsatsi la pele feela a fihla motseng hore ha se motho. O ile a hana ho apeswa ka mokgwa oo ngwetsi ya Mosotho e apeswang kateng mme a hana le lebitso la bohadi leo a neng a le fuwa ke ba habo Molefi. Qetellong Molefi o ile a mo fumana a robetse le monna e mong ka koloing. /Tshusumetso ya ho holela Roma e etsa hore a hane ho bekwa jwale ka ha e le ngwetsi e ntjha.√√ (2)

- 16.7 Molefi o ile a hlanohela Montsheng a nyala bao a neng a nahana hore ba rutehile. Ba mo qhala ka meleko yaba o a ikwahlaya ka ho lahla Montsheng ngwana setshoha le pelo ya maobane, /Molefi le ntatae ba ile ba hana ho mamela ha Kgolwane, Mojabeng le Disebo ba ba eletsa ka hore ba ke ba ye ngakeng ya methokgo ho ya batla pheko ya lefu le neng le ja Molefi ho fihlela nakong eo letlalo la Molefi le se le tshwana le thithiboya./ Ke moo ho bonahalang hore Pitso o batla hore Molefi a sebetswe ke ngaka ya methokgo
√√ (2)
- 16.8 Ke boipuiso/monoloko/puonosi. √
Ho pepesetsa babadi se ka harehare pelong ya sebakadi/ Ho senola semelo sa sebakadi √√ (3)
- 16.9 C/ motshehetsi/mothusi√ (1)
- 16.10 Ke dibapadi tse nang le dipelo tse mpe, bomaloma a fodisa. √ Ba kwetletse Molefi lerumo ka kobong mme ba bile ba lefufa ka katleho ya Molefi. √√ (3)
- 16.11 Motho ya sa mameleng keletso ya baholo ba hae, le metswalle ya hae ya sebele, o qetella a iphumana a wetse kotsing e kgolo /Manganga a ja monga ona/Ngwana mahanahojwetswa o bonwa ka dikgapa/Re ele hloko setso sa rona re se ke ra se nyahlatsa feela.√√ (2)
- 16.12 O atlehile.√
Bophelo ba Molefi bo ile ba nka mothinya osele mme ba mpefala haholo. Babadi ba angwa ke ka moo Molefi a seng a le kateng mme sena se qholotsa moya wa qenehelo babading.√√ (3)
[25]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 25
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80